

Gij Die zo nabij zijt

Handreiking voor ouderenpastoraat

Ds. H.G. de Graaff

Inhoud

Woord vooraf	13
1 De pastorale attitude	17
Persoonskenmerken en talenten	17
Aangeboren talenten of scheppingsgaven?	18
Scheppingsgaven of genadegaven?	19
De innerlijke grondhouding	20
Christus' grondhouding wordt gekenmerkt door mededogen	22
De innerlijke grondhouding van mededogen van de bezoeker	23
Het zoeken naar de balans	26
Verdieping van de pastorale attitude	27
Meditatief bijbellezen	28
Noodzakelijke aandacht	30
Uitnodigingen	31
2 Schepsel van God, ook in 'de kwade dagen' 33	
Ouderdom als betekenisvolle levensfase	33
Faseringen in de ouderdom en afstemming daarop	34
Wat kenmerkt het verouderingsproces?	36
Hoe waardeert de Bijbel de fase van de ouderdom?	37
Een tegengesteld en positief geestelijk proces	40
De grondlaag van de menswaardigheid	42

Menselijke waardigheid is een gelaagd begrip	43
Verlies en behoud van waardigheid	44
Vormen van erkenning van waardigheid	45
Erkenning van waardigheid als pastoraal bezoeker	47
Uitnodigingen	48
3 Met mededogen omzien naar senioren	50
Omzien naar	50
Het pastorale gesprek als dialoog	52
Het pastorale gesprek kent een dubbele beweging	53
Met aandacht luisteren	54
Zich ontledigen	55
Grenzen aan de empathie	56
Emotionele wederkerigheid	57
Verbonden worden met de goede Herder	60
Wat hebt u nodig?	62
Uitnodigingen	62
4 De gespreksvoering	64
Nonverbale communicatie	64
Functies van nonverbale communicatie	66
Concretisering bij het ouderenbezoekwerk	67
Confronteren	69
Innerlijke vrijheid	70
Uitnodigingen	71
5 Luisteren naar het levensverhaal	72
Het vertellen kan verschillende motieven hebben	73
Het ontstaan van een vertrouwensband	74
Kwetsbaar en verantwoordelijk	74
Het levensboek	75
Menselijke waardigheid	77
Op zoek naar sporen van Gods aanwezigheid en leiding ..	77
Open ogen en oefenen	79

Heling van innerlijke beschadiging	80
Uitnodigingen	81
6 Wanneer verlieservaringen worden gedeeld	83
Verlieservaring in de (hoge) ouderdom	83
Jong oudervlies	86
Een kind is ván je	88
Het overlijden van een kind voor of direct na de geboorte	89
Verlies van een (volwassen) kind door zelfdoding	90
Troost bieden	92
Worsteling	93
Uitnodigingen	94
7 Leven uit vergeving	95
Nieuw inzicht	95
Eerst vergeving ontvángen	97
Het proces van vergeving schenken	99
Toegesneden op de situatie	100
Loslaten en laten helen van de wond	101
Slachtoffer van seksueel misbruik	102
Jezelf vergeven	103
Uitnodigingen	106
8 Ouderpijn	107
Verschillende redenen om de kerk te verlaten	107
Waar de ouderpijn vaak op vastzit	109
De kleur van ouderpijn kan verschillen	109
Onvoorwaardelijke liefde	110
Je eerst laten liefhebben door de Vader	112
Kleine vrede	113
Verwachtingsvol bidden	113
Verdriet vermengd met schuldgevoelens	114
Verdriet vermengd met teleurstelling	115

Verdriet vermengd met bitterheid	116
Troost	116
Uitnodigingen	117

9 In gesprek over dankbaarheid en zelf- genoegzaamheid .....

genoegzaamheid	119
Dankbaarheid als grondstemming	119
Zelfgenoegzaam en zelfvoldaan	122
Confronteren	125
Uitnodigingen	128

10 Als ouderen gebukt gaan onder een depressieve stoornis .....

depressieve stoornis	129
Gedepimeerd, depressief, depressieve stoornis	129
Endogeen en reactief	131
Lage zelfwaardering als kwetsbare plek	131
Mensen nabij zijn die aan een depressieve stoornis lijden	132
Herkenning	133
Klagen en perspectief	134
Door God verlaten voelen	135
Een depressieve stoornis en suïcidaliteit	136
Contact onderhouden	138
Uitnodigingen	139

10 Als ouderen levensmoe zijn .....

Levensmoeheid bij hoge ouderdom	140
Een casus	142
Koetjes en kalfjes zijn belangrijk	142
Gesprek over levensmoeheid – verkennend van aard ..	143
Levenshulp	144
Verzadigd van het leven zijn	145
Ook de naaste is van belang	146
Wat hebt u nodig?	148

Uitnodigingen	148
12 Pastoraat aan dementerenden	150
Wat kenmerkt dementie?	151
De vier fasen van het dementeringsproces	152
Nabijheid	154
Verdieping van de innerlijke attitude	155
Benadering en communicatie	156
Wanneer een gesprek(je) mogelijk is	158
Verbonden met de goede Herder	159
Uitnodigingen	160
13 Terugblik en bemoediging	161
Niet afdingen op de kwaliteit van het pastoraat	161
Een inzichtgevend en bemoedigend verhaal	162
Levenslang leerling blijven	164
Niet ontmoedigend maar ontdekkend	165
Uitnodigingen	165
Literatuur	167

Woord vooraf

'Voorbij koetjes en kalfjes' was de titel van een toerustingsdag voor vrijwilligers in het ouderenbezoekwerk, georganiseerd door de redactie van *Lichtspoor* (1ZB). Uit de belangstelling en de betrokkenheid was af te leiden dat het thema voor velen herkenbaar is. Hoe kun je in dat contact de ervaringen van alledag op een ongedwongen manier verbinden met de werkelijkheid van God? En hoe kunnen we zo in gesprek zijn met ouderen dat bij hen voor het eerst of op een dieper niveau het besef doorbreekt dat de goede Herder hen nabij is in al hun levensomstandigheden? Voor die gesprekken wil dit boek handvatten aanreiken. De rode draad in elk hoofdstuk is de belofte van de goede Herder dat Hij aanwezig is waar twee of drie in Zijn Naam bijeen zijn (Matth. 18:20). Vandaar de titel: *Gij Die zo nabij zijt*, een versregel afkomstig uit een bekend gezang.

Heer kom in mij wonen, zij mijn hart en leven,
U ten heiligdom gegeven.

Gij die zo nabij zijt, wend mij toe Uw wezen,
dat Ge in mij Uw beeld moogt lezen.

Waar ik ga, zit of sta,
laat mij U aanschouwen
met een stil vertrouwen.

(Lied 323:8, *Liedboek voor de Kerken*)

Het lied begint met een geloofsbelijdenis: ‘God is tegenwoordig, God is in ons midden’, en gaat al na een paar regels over in een gebed. Daarmee wil aangegeven zijn dat die nabijheid van de goede Herder geen vanzelfsprekendheid is, maar genade.

Die geloofswerkelijkheid bevat tegelijk de uitnodiging aan de ambtsdrager en vrijwilliger in het ouderenpastoraat om in Zijn voetspoor de oudere werkelijk *nabij* te zijn. Dat gebeurt waar men de oudere met een luisterend oor en liefdevolle aandacht ontmoet, met empathie en mededogen. Die invoelende, meelevende houding is een vrucht van de Heilige Geest, die gaandeweg kan groeien en rijpen.

In dit werkboek vraag ik ruim aandacht voor de innerlijke houding waarmee het pastoraat wordt verricht. Op de leerschool van de Heilige Geest oefenen we wat het betekent om werkelijk nabij te zijn. Het bijzondere is dat ouderen die toegewijde aanwezigheid kunnen ervaren als nabijheid van de goede Herder Zelf. Ze kunnen zich daardoor in hun levensomstandigheden door Hem gezien, gehoord en gekend weten. Deze geloofservaring troost en bemoedigt.

Wanneer de oudere door de kracht van de Heilige Geest meer en meer vertrouwd raakt met deze geloofswerkelijkheid, ontstaat er ruimte om in het gesprek te zoeken naar een begaanbaar pad door deze fase van het leven. Ook daarvoor bevat dit boek handreikingen. Daarbij putte ik zowel uit mijn eigen ervaringen als pastor alsook uit relevante literatuur, waar ik dankbaar gebruik van maakte.

De bijbelcitaten zijn afkomstig uit de Herziene Statenvertaling en waar over ‘bezoeker’ wordt gesproken kan met evenveel recht ook ‘bezoekster’ worden gelezen.

Een aantal hoofdstukken heb ik voorgelegd aan meelezers. Hun inbreng is de inhoud van het boek ten goede gekomen. Dank daarvoor! Koos van Noppen en drs. Piet Vergunst hebben de totstandkoming vanaf het begin begeleid. Hun positieve com-

mentaar is waardevol geweest en daarvoor zeg ik beiden dank. Mijn vrouw, Willy, bedank ik voor haar meeleven en stimulans om door te gaan. Mijn Schepper ben ik veel dank verschuldigd voor wat ik ook hierin uit Zijn milde hand heb mogen ontvangen.

ds. Henk de Graaff

De pastorale attitude

Pastoraat, pastoraal werk verrichten, betekent in de praktijk vaak ‘op pad gaan’, bezoekwerk. In dit eerste hoofdstuk blijven we dicht bij huis. We nemen onszelf als het ware even onder de loep. Wie zijn de bezoekers? Wat kenmerkt hen? Wat voor ‘types’ zijn het, welke talenten hebben zij, idealiter? Ik kan het ook directer vragen: Met welke gezindheid gaat de bezoeker op pad? Wat is de pastorale grondhouding, de attitude? Is die houding te verdiepen, zodat de bezoeker (nog) beter in staat is het bezoekwerk te verrichten? Het hoofdstuk besluit met een paar persoonlijke vragen.

Persoonskenmerken en talenten

Wanneer ik toerusting geef aan broeders en zusters die pastoraal werk verrichten binnen de gemeente, ontmoet ik ambtsdragers, bezoekbroeders en bezoekzusters en leden van pastorale teams die mensgericht zijn. Doorgaans zijn het open, hartelijke en betrokken gemeenteleden, die vanuit hun wezen gericht zijn op verbondenheid met anderen. Ze leggen graag en gemakkelijk contact, zijn hulpvaardig en meelevend en in staat om zich in anderen te verplaatsen, naar hen te luisteren en aan te voelen wat hen innerlijk bezighoudt en beweegt. Zij beschikken

vanuit hun persoonlijkheid over talenten en bekwaamheden om pastoraal werk te doen. Dat is hun drive. Als je met hen doorpraat, blijken het mensen te zijn die een levende relatie met God kennen, bewust Christus willen volgen in hun leven en ernaar verlangen Hem te dienen door in Zijn gemeente pastoraal werk te verrichten.

Aangeboren talenten of scheppingsgaven?

Je kunt dus zeggen dat deze zusters en broeders aangeboren talenten hebben voor dit werk. Vanuit hun geloof zullen zij het zelf anders verwoorden. Met de dichter van Psalm 139 belijden ze dat God hen met deze talenten in het leven heeft geroepen:

Want Ú hebt mijn nieren geschapen,
mij in de schoot van mijn moeder geweven.
Ik loof U omdat ik ontzagwekkend wonderlijk
gemaakt ben;
wonderlijk zijn Uw werken,
mijn ziel weet dat zeer goed.
(Ps. 139:13, 14)

Opvallend is dat de dichter aan het slot van vers 14 belijdt dat zijn ziel goed beseft dat God hem geschapen heeft. Ik versta dat zo dat de dichter zich op het niveau van zijn ziel – van zijn hart – bewust is geworden dat hij niet zijn eigen creatie is, maar dat de Schepper hem met deze talenten in het aanzijn heeft geroepen. Het zijn geen aangeboren bekwaamheden waarover hij beschikt, maar gaven die de Schepper in Zijn vrijheid en goedheid in zijn persoonlijkheid geweven heeft. Scheppingsgaven. Geschenken van God, die je in dankbaarheid mag ontvangen en waarover je je mag verblijden. Het is allerminst vanzelfsprekend

om op deze manier tegen je levensbegin en je talenten aan te kijken. Dit is een geloofsuitspraak. Geen intellectuele kennis, maar existentiële kennis die de Heilige Geest je in een moment van verlichting heeft bijgebracht. Het gaat daarin niet om een eenmalig gebeuren, maar om een levenslang bewustwordingsproces, waardoor de geloofswetenschap verdiept wordt dat je leven een geschenk is en je talenten en kwaliteiten cadeaus zijn van de Schepper.

Scheppingsgaven of genadegaven?

De apostelen Petrus en Paulus spreken in dit verband niet over scheppingsgaven, maar over genadegaven. In Romeinen 12:3-8, 1 Korinthe 12 en 14, Efeze 4:1-16 en 1 Petrus 4:10-11 worden enkele van die genadegaven genoemd. Daarbij kan onderscheid gemaakt worden tussen gaven waarbij geen natuurwetten worden overschreden, zoals dienen, onderwijzen, bemoedigen, uitdelen en leidinggeven (Rom. 12:7, 8) én gaven die buiten de grenzen van onze mogelijkheden liggen en waarbij natuurwetten worden overschreden, zoals bij genezingen, profetieën en het spreken in vreemde talen, zie 1 Korinthe 12 (C.G. Geluk, 2015, 80). De apostel Petrus verkondigt in zijn pinkstertoespraak dat iedereen die tot geloof in Christus komt, de gave van de Heilige Geest ontvangt (Hand. 2:38). Daardoor ontkiemt de vrucht van de Geest in je leven (Gal. 5:22) en ontvang je ook genadegaven. Deze genadegaven worden nadrukkelijk niet geschonken om er persoonlijk van te genieten, maar om er de gemeente van Christus mee van dienst en tot zegen te zijn. In de woorden van de apostel Paulus: zij worden gegeven tot opbouw van het lichaam van Christus (Ef. 4:12). Hierbij maak ik drie opmerkingen in verband met het pastoraat:

1. Bekwaamheden die je hebt om pastoraal werk te verrichten binnen de christelijke gemeente, kun je zowel 'scheppingsgaven' als 'genadegaven van de Geest' noemen. Deze vallen niet automatisch samen, maar er is wel degelijk sprake van een nauwe samenhang tussen wat de Schepper in ons gelegd heeft én wat de Geest ons schenkt aan genadegaven bij het tot bewust geloof komen. Dat scheppingsgave en genadegave niet automatisch samenvallen, blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat iemand die als onderwijzeres de gave heeft om goed met kinderen om te kunnen gaan als pastoraal bezoeker in het ouderenwerk uitstekend uit de verf kan komen.
2. In Romeinen 12:7, 8 noemt Paulus als genadegaven: profetie, dienstbetoon, onderwijzen, bemoedigen, uitdelen en leidinggeven. Met ds. L.M. Vreugdenhil breng ik de genadegave van 'bemoedigen' in verband met de bekwaamheid om in het pastorale werk binnen de gemeente actief te zijn (Vreugdenhil, 2010, 111).
3. Persoonlijk spreek ik in verband met pastoraal werk binnen de gemeente liever over een 'genadegave' dan over een 'scheppingsgave'. Bij 'genadegave' is het namelijk duidelijker dat je die niet ontvangen hebt voor jezelf, maar met als doel daarmee actief te zijn binnen de christelijke gemeente door naar andere broeders en zusters om te zien en hen ermee te dienen (Ef. 4:12).

De innerlijke grondhouding

De broeders en zusters die actief zijn in het (ouderen)pastoraat zijn volgelingen van Jezus Christus. Daarmee raken we aan de innerlijke grondhouding van waaruit zij hun pastorale werk doen. Om die attitude op het spoor te komen, kijken we naar de grondhouding van Jezus Christus. Zij zijn immers leerlingen van Hém en de Heilige Geest vormt hen in een levenslang ver-